

AB'NİN STRATEJİK ÖZERKLİK ÇABALARI, STRATEJİK PUSULA VE TÜRKİYE'YE MUHTEMEL YANSIMALARI*

EU's Strategic Autonomy Efforts, Strategic Compass and Its Possible Reflections to Turkey

Şafak OĞUZ**
Ferhan ORAL***

Öz

ABD'nin Avrupalı müttefiklerine danışmadan Suriye ve Afganistan'dan askerlerini çekmesi ya da AB'yi dışlayan AUKUS projesini ilan etmesi gibi ABD'yle yakın dönemde yaşanan krizler, AB'nin stratejik özerklik sürecine yönelik çalışmalarını hızlandırmıştır. Tüm bu krizlerin ortasında AB, özerk güvenlik ve savunma politikalarının temelini ortaya koyan Stratejik Pusula adlı dokümanı hazırlamaya başlamış ve 2022 yılının Mart ayında onaylamıştır. Her ne kadar artan Rusya tehdidi karşısında Avrupalı devletlerin bir bölümü uzun süredir ABD'nin güvenlik garantisini ve NATO'nun rolünün önemini vurguluyor olsalar da Rusya-Ukrayna krizinin tam ortasında onaylanan bu doküman, beklentilerin aksine Avrupalıların ABD ve NATO'dan ayrılma niyetlerini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: AB, ODGP, Avrupa Ordusu, Stratejik Özerklik, Stratejik Pusula.

Abstract

Recent crisis with the US, such as US' withdrawal of its troops from Syria and Afghanistan without consulting European Allies, and declaring AUKUS project that excluded the EU, have intensified Europeans efforts to accelerate the process for the strategic autonomy. Amid these crises, the EU started outlining Strategic Compass that lays the basis of the autonomous security and defense policy of the EU and endorsed the document in March 2022. Opposed to the expectations, endorsed in the middle of Russian - Ukrainian warfare, the document clearly highlighted Europeans desire to decouple from the US and NATO although many members have been underlining the importance of the US' assurance as well as NATO's role for their security in front of the growing Russian threat.

Keywords: EU, CFSP, European Army, Strategic Autonomy, Strategic Compass.

* **Makale Geliş Tarihi:** 19.11.2021 **Yayına Kabul Tarihi:** 19.05.2022

** Doç. Dr., Kapadokya Üniversitesi İİSBF Uluslararası İlişkiler Öğretim Üyesi, e-posta: safak.oguz@kapadokya.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6758-175X.

*** Doktora öğrencisi, DEÜ Denizcilik Fakültesi Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği, Denizcilikte Emniyet, Güvenlik ve Çevre Yönetimi Programı, e-posta: ferhan.oral@ogr.deu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3249-5266.

AB'NİN STRATEJİK ÖZERKLİK ÇABALARI, STRATEJİK PUSULA VE TÜRKİYE'YE MUHTEMEL YANSIMALARI

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın siyasi, ekonomik, askeri hatta kültürel yapısına kadar müdahale eden Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) güvensiz siyasi yaklaşımları, Soğuk Savaş boyunca Avrupalı devletleri rahatsız etmiş; ancak Sovyetler Birliği tehdidine ve özellikle de nükleer silahlarına karşı yegâne güvenceyi sağlayan ABD'nin nüfuz alanına girmekten başka çare görememişlerdir. Bu konuda en keskin görüşlere sahip olan Charles De Gaulle bile Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) askeri kanadından çekilirken siyasi olarak ittifak içerisinde kalmaya devam etmiştir. Ancak Avrupalı devletlerin ABD'den bağımsız bir Avrupa siyaseti geliştirme hayali zihinlerde kalmaya devam etmiştir. Soğuk Savaş sonrası büyük bir ivme kazanan bu heves, Rusya-Ukrayna Krizi ve Kırım'ın işgal ve ilhakıyla duraksama safhasına girerken Rus tehdidi karşısında NATO, temel güvenlik unsuru olarak ön plana çıkmıştır. Öyle ki; NATO'yu en çok eleştiren ABD Başkanlarından biri olan Donald Trump'ın söylemleri ve politikaları bile söz konusu süreci önemli ölçüde değiştirmemiştir.

Mevcut ABD Başkanı Joe Biden, Avrupa'nın savunmasının sorumluluğunu Avrupalıların yüklenmesi gerektiğini ifade eden Trump'ın aksine; Atlantik işbirliğine önem vereceğini vurgulamış ve 2021 yılının Haziran ayında gerçekleşen NATO zirvesinde ABD, alacağı stratejik kararları Avrupalı müttefikleriyle istişare etme sözü vermiştir. Ancak bu taahhütten çok kısa bir süre sonra Washington yönetimi, Avrupalı devletlerin görüşlerini dikkate almadan Afganistan'dan çekilmiştir. Diğer yandan ABD'nin Fransa'nın Avustralya'yla yaptığı anlaşmayı hiçe sayarak Asya-Pasifik bölgesinde AUKUS (Avustralya, İngiltere, ABD) adıyla işbirliği başlatması da Fransa Dışişleri Bakanı Yves Le Drian'ın ifadesiyle ABD'nin Fransa'yı sırtından bıçaklaması gibi bir durum oluşturmuştur. Washington yönetiminin söz konusu hamleleri neticesinde yakın zamana kadar AB'nin güvenliğinin NATO şemsiyesi altında olması gerektiğini savunan devletler bile, bu projenin gerekliliğini dillendirmeye başlamıştır.

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, Avrupa'nın güvenliğini her zamankinden daha ciddi bir şekilde tehdit etmeye başlamıştır. İşgalle birlikte NATO/ABD/AB-Rusya ilişkileri durma noktasına gelmiş, Rusya'nın nükleer silah tehdidi batının küçük de olsa müdahale fikrini tamamen yok etmiştir. Dolayısıyla Ukrayna ve Gürcistan için NATO ve AB macerası da en azından uzun bir süre gündemden kalkmış, ABD ile Avrupa devletleri, tıpkı Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi ortak bir güvenlik politikasında birleşmiştir. Dillendirilmese de ABD'nin nükleer silahlarının Avrupa'nın güvenliği için caydırıcı rolü bir kere daha ortaya konmuştur. Çok uzun bir süredir tarafsızlık politikası izleyen Finlandiya ve İsveç, NATO'ya üyelik için başvurmaya karar vermiş ve Avrupa'nın güvenlik mimarisi yeniden kurgulanmaya başlamıştır.

Tüm bu gelişmeler ışığında AB tarafından Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (AGSP) nasıl şekilleneceği, bu politikaların ABD'nin nüfuzundan nasıl ayrışacağı, AB Ordusu'nun nasıl kurulacağı ve Avrupalıların güvenliğinde NATO'nun rolünün ne olacağı konularını ortaya koyan "Stratejik Pusula" kabul edilmiş ve yayımlanmıştır. Belgenin AB'nin stratejik özerklik hedefini somut bir şekilde ön plana çıkarması, kısa ve orta vadede somut ve uygulanabilir hedefler ortaya koyması ve NATO'yla ilişkileri muğlak derecede açık bırakması, Ukrayna'yla ilgili yaşanan tüm gelişmelere rağmen AB'nin stratejik özerklik konusunda kararlı olduğunu gözler önüne sermiştir. Belge, Avrupalı devletleri NATO'dan ziyade AB çatısı altında güvenliğe yönlendirirken; Türkiye'yi dışlayıcı bir dil kullanması kısa ve orta vadede Türkiye ile AB ilişkilerinde güvenlik alanında da somut bir işbirliği öngörülmediğini ortaya koymaktadır.

AVRUPA'NIN GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASININ GELİŞİMİ

II. Dünya savaşı sonrasında Avrupa'da savunma işbirliği alanında atılan ilk adım, 17 Mart 1948 tarihinde Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Fransa ve İngiltere arasında imzalanan Brüksel Antlaşması'yla kurulan Batı Avrupa

AB'NİN STRATEJİK ÖZERKLİK ÇABALARI, STRATEJİK PUSULA VE TÜRKİYE'YE MUHTEMEL YANSIMALARI

Birliği (BAB) olmuştur. 1950 yılında dönemin Fransa Başbakanı René Pleven tarafından ABD tarafından yapılan Batı Almanya'nın yeniden silahlanması çağrısına yanıt olarak önerilen Pleven Planı'yla kurulması hedeflenen Avrupa Savunma Topluluğu (AST) ise 27 Mayıs 1952 tarihinde Brüksel Anlaşması imzacı ülkeleri tarafından imzalanmasına rağmen Almanya'nın yeniden silahlanmasını kabul etmeyen Fransa Parlamentosu'nda onaylanmadığı için yürürlüğe girmemiştir. Bunun yerine Paris'te 20 Ekim 1954 tarihinde imzalanan ve 6 Mayıs 1955 tarihinde yürürlüğe giren Paris Antlaşması'yla Batı Almanya ve İtalya'nın da katılımıyla BAB'ın üye sayısı yediye çıkmıştır. Bu dönemden sonra nükleer silahlanmanın gölgesinde şekillenen Avrupa güvenliği, NATO'ya bağımlı kalmıştır.

AST'yi kurmada konusundaki başarısızlık, öncelikle ulusal egemenlik yetkilerini daha az kısıtlayıcı olan ekonomik alanlarda entegrasyon sağlanması fikrini kuvvetlendirmiş ve Avrupa devletleri, Avrupa Toplulukları üzerinden güvenlik ve savunmaları dışındaki alanlarda bütünleşme sürecini 1980'li yılların sonlarına kadar hızlandırmıştır.¹ Soğuk Savaş dönemi boyunca savunma ve güvenlik konularını NATO çerçevesinde ABD'ye havale eden Avrupa devletleri, BAB'ı da uzun yıllar "uykuya yatırmış" ve Avrupa'nın güvenlik ve savunma alanlarında bir ortak politika üretebilmesi için Soğuk Savaş'ın bitmesi gerekmiştir.² Soğuk Savaş döneminde ABD'nin nüfuzu ve etkisi birçok Avrupa devletini rahatsız etmiş olsa da dönemin koşulları, bu konuda etkin bir girişime müsaade etmemiştir. De Gaule liderliğindeki Fransa'nın ABD'ye tepki olarak 1966 yılında NATO'nun askeri kanadından çıkması bile söz konusu durumu değiştirmemiştir.

Her ne kadar yumuşama döneminde sık sık gündeme gelse de AB'nin stratejik özerklik çalışmaları, özellikle de Soğuk Savaş sonrası dönemde yoğunlaşmıştır. Nitekim 1992 yılında imzalanan Maastricht

1 Barış Özdal, "Lizbon Reform Andlaşması'nın Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'na İlişkin Düzenlemelerinin Analizi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 4(8), 2008, s. 129.

2 Haydar Efe, "AB'nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Çabaları", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 2007, s. 8.

Sözleşmesi'nin üç sütunundan biri "Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası" (ODGP) olarak belirlenmiştir. Maastricht Sözleşmesi çerçevesinde ODGP ve BAB çerçevesinde ortak savunmaya yönelik esasların belirlenmesi hedeflenmiştir.³ Bu dönemde AB-NATO ilişkileri ve AB üyesi olmayan devletlerin yeri en çok tartışılan konulardan olmuştur.

1998 yılında İngiltere ile Fransa arasında Saint Malo'da yapılan toplantıda bu konuya en çok muhalif olan İngiltere ikna edilmiş ve ODGP'nin geliştirilmesine hız verilerek kapsamına savunma boyutu eklenmiş ve bu suretle ODGP'nin bir alt sistemi olarak "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası" (AGSP) tesis edilmiştir. 1999 yılında gerçekleştirilen Köln Zirvesi'nde de BAB'ın kriz yönetim görevleri olan "Petersberg Görevleri",⁴ AGSP kapsamına alınmıştır. Petersberg Görevleri ile AB üyesi 15 ülkenin 2003 yılına kadar yeterli deniz ve hava vasıtalarıyla desteklenen yaklaşık 60.000 kişilik kolordu büyüklüğündeki bir kuvveti (Acil Müdahale Gücü) 60 gün içinde bir kriz ortamında konuşlandırabilecek seviyeye getirilmesi hedeflenmiştir.⁵ Ancak Pagani'nin de belirttiği gibi ilerleyen dönemlerde BAB'ın Petersberg görevleri çerçevesindeki faaliyetleri beklenen görevleri yerine getirmemiş ve Bosna Hersek ya da Arnavutluk'ta icra edilen sınırlı sivil polis misyonlarının ötesine geçememiştir.⁶

Tüm bu çalışmalar esnasında NATO ve ABD'yle ilişkiler sorgulanmaya devam etse de Avrupa'nın göbeğinde yaşanan Bosna ve Kosova katliamlarına ABD olmadan müdahale edilememesi, AB'nin askerî açıdan ABD'ye olan bağımlılığını somut şekilde ortaya çıkarmıştır. Nitekim Nisan

3 Thomas Christiansen-Simon Duke-Emil Kirchner, "Understanding and Assessing the Maastricht Treaty", *European Integration*, 34(7), 2012, s. 688.

4 Kriz yönetimi alanında 1992 yılında Batı Avrupa Birliği bakanlarınca kabul edilen ve Petersberg Görevleri olarak anılan oluşum vesilesiyle NATO'yla koordineli şekilde insani yardım, barışı koruma ve arabuluculuk görevlerinde kullanılmak üzere askeri işbirliği yapılması için bir adım atılmıştır.

5 Ignacio Fuente Cobo-Veronica Dominguez Donaïre, "Present and Future of the Common Security&Defence Policy", *Paper of the Spanish National Defence Advanced Studies Centre/Instituto Español de Estudios Estratégicos*, 2018, s. 16.

6 Fabrizio Pagani, "A New Gear in the CFSP Machinery: Integration of the Petersberg Tasks in the Treaty on European Union", *European Journal of International Law*, 9, 1998, s. 739

AB'NİN STRATEJİK ÖZERKLİK ÇABALARI, STRATEJİK PUSULA VE TÜRKİYE'YE MUHTEMEL YANSIMALARI

1999 yılındaki Washington Zirvesi'nde ortaya konulan "önceden belirlenmiş NATO imkân ve yeteneklerinin AB'ye tahsisi ve AB'nin NATO planlama yeteneklerine güvenceli erişimi" konularında gerekli düzenlemelerin yapılması, bu emarelerden dersler çıkarılarak oluşturulmuştur.

10-11 Aralık 1999 tarihlerindeki Helsinki Zirvesi'nde ise Avrupa Acil Müdahale Gücü'nün (European Rapid Reaction Force) 2003 senesine kadar kurulmasına dair "Temel Hedef" kabul edilmiş ve aynı zamanda AB üyesi olmayan NATO üyelerinin NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanıldığı operasyonlara katılabilecekleri, NATO imkânlarının kullanılmadığı durumlarda ise ancak Konsey tarafından davet edilerek operasyonlara müdahil olabilecekleri yönünde karar alınmıştır.⁷ Ancak bildirdede söz konusu ordunun salt AB Ordusu olarak algılanmaması gerektiğinin altı çizilmiş ve NATO'nun AB'nin güvenliğinde temel örgüt olduğu vurgulanmıştır. Nitekim NATO kaynaklarına AB'nin erişimi konusunda 2002 yılında Berlin (+) düzenlemeleri olarak bilinen işbirliği mekanizmasıyla genel olarak NATO'nun imkan ve kabiliyetlerinin; özelde ise planlama kabiliyeti ve istihbarat faaliyetlerinin AB'ye nasıl tahsis edileceği tartışılmıştır.

2003 yılının Şubat ayında İngiltere ve Fransa arasında gerçekleşen Le Touquet Zirvesi'nde 1.500 kişilik yeni bir birlik oluşturulması kararlaştırılmış, Avrupa Muharebe Grupları (European Battlegroups) olarak adlandırılan bu yeni yapının 15 gün içinde harekete hazır olarak en az 30 gün süreyle kendi imkânlarıyla harekâtı devam ettirebilecek kapasiteye sahip bir tabur büyüklüğünde olması öngörülmüştür.⁸

II. Körfez Harekâtı, ABD'yle birlikte işgal kuvvetlerinin büyük bölümünü oluşturan İngiltere ve onu destekleyen birliğin diğer Atlantikçi üyeleri İspanya, Portekiz, İtalya, Danimarka ve Hollanda'yla harekâta güçlü şekilde karşı çıkan Almanya ve Fransa arasındaki bölünmüşlüğün belirgin şekilde

⁷ Efe, a.g.m. s. 12.

⁸ Efe, a.g.m. s. 24.

ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu husus, sekiz Doğu Avrupa ülkesinin üyeliği kapsamında birliğin genişleme planı yaptığı bir dönemde AB'nin rolünün sorgulanmasına neden olmuştur.⁹

Transatlantik ilişkilerde müttefiklerin eleştiri ve kaygılarını hiç umursamadan ve bir uzlaşma sağlanmasını beklemeden Irak'a tek taraflı olarak savaş açan ABD'nin müdahalesi sonrasında AB devletlerinin ortak bir tutum geliştirememeleri ve ABD'nin kararlılığı karşısında dağılmaları üzerine "2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi", oluşturulmuş ve bahse konu olan strateji, Avrupa'nın ABD'ye alternatif teşkil edebilecek bir tutum geliştirme isteğinin aracı olmuştur.¹⁰ Dolayısıyla ABD'nin Irak politikası bir bakıma, AB'nin ODGP geliştirmesi yönünde bir katalizator görevi görmüştür. Nitekim 12 Aralık 2003 tarihli zirvesinde, "Avrupa Güvenlik Stratejisi" belgesinin onaylanmasıyla AB, bir "Sivil Güç" konumundan ziyade; dünya güvenlik ve savunma politikasında ABD'yle eşit role sahip olma iradesini ortaya koymuştur.

1 Nisan 2003 tarihinde NATO'nun Makedonya misyonunu "Concordia" adı altında üstlenen AB, ODGP çerçevesindeki ilk askeri operasyonu gerçekleştirmiştir. 2004 senesinden itibaren ise NATO'nun Bosna Hersek'teki İstikrar Gücü'nün (SFOR) görevini devralarak EUFOR ALTHEA misyonunu başlatmıştır. NATO'nun askeri hareketlarına kıyasla daha çok yumuşak güç unsurları çerçevesinde icra edilen bu operasyonlar, AB'nin yumuşak güç yeteneklerini ortaya koymuştur.

2004 yılının Haziran ayında AB liderleri, 1999 senesinde belirlenen Helsinki Temel Hedefi'ne nazaran daha iddialı ve ayrıntılı düzenlenmiş bir belge niteliğindeki 2010 Temel Hedefi'ni kabul etmiştir. Belgede birlik üyelerinin 2010 yılına kadar savunma yeteneklerini geliştirmesi, silahlanma

9 Jessica ter Wal J. vd., "Europe's Role in the World: The Invasion of Iraq and the Outbreak of the Second Gulf War", Anna Triandafyllidou vd., der., *The European Public Sphere and the Media*, Palgrave and Macmillan, London 2009, s. 220.

10 Hakkı Büyükbaş, "Avrupa Güvenlik Strateji Belgesi ve Türkiye" *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61(1), 2006, s. 49.

AB'NİN STRATEJİK ÖZERKLİK ÇABALARI, STRATEJİK PUSULA VE TÜRKİYE'YE MUHTEMEL YANSIMALARI

konularında faaliyet gösterecek "Avrupa Savunma Ajansı'nın" kurulması ve 2007 yılına kadar da Muharebe Gruplarının¹¹ oluşturulması gibi hedefler belirlenmiştir.¹²

Ancak AGSP konusunda 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Anlaşması önemli bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Lizbon Anlaşması'yla BAB feshedilmiş, daimi bir Dışişleri ve Güvenlik Politikası Birlik Yüksek Temsilcisi makamı oluşturulmuş, AB Dışişleri Bakanlığı olarak nitelendirilecek şekilde ve 2014 yılında göreve başlamak üzere Dış İlişkiler Servisi'nin (DİS) teşkiline karar verilerek Petersberg Görevleri genişletilmiş ve AB'nin operasyonel yeteneklerini "ortak çaba" vasıtasıyla arttırmak amacıyla oluşturulan "Kalıcı Yapısal İşbirliği Protokolü" onaylanmıştır.¹³ Ancak "AB'nin bir güvenlik aktörü olarak uygunluğunu ve kapasitesini artırmak için tasarlanan bu değişikliklerin bile kısa vadede farklı dış politika öncelikleri olan devletlerden oluşan birliği, klasik anlamda bir süper güç haline getirerek ortak bir dış politika ve güvenlik-savunma boyutuna taşımasını öngörememiştir.¹⁴

Avrupa'da stratejik özerklik kavramı ilk olarak 2003 yılındaki Irak savaşında gündeme gelmiş olmakla birlikte, 1990'lı yıllarda Balkan krizlerinde yaşanan tartışmalar daha akılda kalıcı olmuştur.¹⁵ Balkanlarda yaşanan daha önceki deneyimlerden ders çıkartan AB, 2011 senesindeki Libya Krizi'nde bu kez aynı hatayı tekrarlamayıp, çabuk tepki vererek bir an önce harekete geçmek istemiş; ancak AGSP kapsamında yaptığı tüm planlama ve askeri müdahale hazırlıklarına rağmen Libya operasyonunu

11 Muhabere gruplarının; AB'nin karar almasını müteakip 10 gün içerisinde konuşlandırılabilir, en az 30 gün süreyle (Sürenin 120 güne kadar uzatılma olasılığı da öngörülmektedir.) görev yapabilir, sınırlı düzeydeki operasyonları tek başına düzenleyebilir ya da büyük operasyonların başlangıç aşamasında kullanılabilir, askeri yönden etkili ve yüksek hareket yeteneğine sahip özel askeri kuvvetler niteliğinde olması öngörülmüştür.

12 "Headline Goal 2010", *Annex 1, EU Security and Defence, Core Documents 2004, Volume V, Chailot Papers No 75, EU DSS, Paris 2005, s. 112-113.*

13 Özdal, *a.g.m.*, s. 151-152.

14 Özdal, *a.g.m.*, s.147.

15 Daniel Fiott, "Strategic Autonomy: towards 'European Sovereignty' in Defence?", *European Union Institute for Security Studies*, 2018, s. 1.

imkân ve kabiliyetlerine muhtaç olduğu NATO'ya devretmek zorunda kalmıştır. Birlik üyesi devletlerin Libya Krizi'ne farklı bakış açısına sahip olması, AB'nin Libya'ya bağımsız bir şekilde müdahale etmesine engel olmuştur.¹⁶ Balkanlarda yaşanan olaylara müdahale konusunda yetersiz kalan AB'nin Lizbon Anlaşması sonrası karşı karşıya kaldığı ilk önemli kriz olan 2011 Libya müdahalesinin AB açısından en olumlu boyutu, NATO'yla gerçekleştirilen işbirliği olmuştur.¹⁷

2014 yılındaki Ukrayna Krizi'nde de AB'nin Rusya'yı yumuşak güç unsurlarıyla caydırma girişimlerinin başarısızlığı ve etkisizliği bir yandan AB'nin yumuşak güç politikasının prestij kaybetmesine sebep olurken; diğer taraftan da AB Ordusu'nun gerekliliğini bir kere daha ortaya koymuştur.¹⁸ Kriz AB-Rusya ilişkilerinde de önemli bir dönüm noktası olmuştur. 2008 yılındaki Rusya-Gürcistan Krizi'nde Rusya'ya karşı takınılacak tavır konusunda uzlaşma sağlayamayan ABD ve Avrupalı müttefikler, Ukrayna Krizi sonrasında özellikle NATO çerçevesinde ortak bir politika üretebilmişlerdir.

2014 yılındaki Ukrayna Krizi¹⁹ sonrasında yapılan Galler Zirvesi'nde NATO-AB ilişkilerine yönelik olarak o dönem NATO'nun üzerinde durduğu Akıllı Savunma Planı ile AB'nin Havuzda Toplama ve Paylaşma (Pooling and Sharing) inisiyatiflerinin birbirini tamamlaması gerektiğine ve mevcut NATO-AB mekanizmalarının tam olarak kullanımının önemine²⁰ dikkat çekilmiştir. Ayrıca NATO ve AB üyelerinin stratejik hava köprüsü ve havada yakıt ikmali, tıbbi destek, deniz gözetlemesi ve uydu haberleşmesi, gibi

16 Özlem Madak-Ebru Gençalp, "2011 Libya Krizi ve Avrupa Birliği'nin Askeri Müdahale Girişimi", *Journal of Yasar University*, Special Issue on 3rd International EUREFE Congress, 2020, s. 8.

17 Özlem Madak, *2011 Libya Krizi ve Avrupa Birliği'nin Askeri Müdahale Girişimi*, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2019, s. 78.

18 Erol Kalkan-Elifnur Kılıç, "Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasında Yumuşak Güç Krizi: Ukrayna Örneği", *İMGELEM*, 3(5), 2019, s. 204.

19 2014 yılındaki Rusya-Ukrayna Savaşı hakkında detaylı bilgi için bkz. Mehmet Seyfettin Erol-Şafak Oğuz, "Karma Savaş Teorisi ve Rusya-Ukrayna Savaşı", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18(2), 2018, s. 399-415.

20 "Wales Summit Declaration", *North Atlantic Treaty Organization*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm, (Erişim Tarihi: 04.11.2021).

AB'NİN STRATEJİK ÖZERKLİK ÇABALARI, STRATEJİK PUSULA VE TÜRKİYE'YE MUHTEMEL YANSIMALARI

alanlardaki işbirliğinin desteklendiği belirtilmiştir. Yine Galler Zirvesi sonrasında Rus tehdidine karşı yürürlüğe konulan Hazırlık Eylem Planı'yla temelleri atılan "Yeni NATO" kapsamında krizlere müdahalede çok hızlı bir şekilde reaksiyon gösterilmesine olanak sağlayacak "Çok Yüksek Hazırlık Seviyeli Müşterek Görev Kuvveti'ne", aynı zamanda NATO'ya da üye olan AB ülkelerinin verdiği destek sonucu, AB'de stratejik özerklik fikri yerine; NATO'ya olan desteğin artırılması yönünde bir eğilim oluşmuştur.

NATO, 2016 Varşova Zirvesi'nde ise AB'yle ortak doğu ve güney sınırlarındaki güvenlik sorunlarının, iki kurum arasındaki işbirliğini daha önemli kıldığı, stratejik ortaklığın her iki örgütün karar verme özerkliği ve kurumsal bütünlüğüne saygı duyacak şekilde karşılıklı şeffaflık ve tamamlayıcılığın önemi²¹ vurgulanmıştır.

Bununla birlikte, AB stratejik özerklik ve AGSP temel hedefine yönelik çalışmalarına devam etmektedir. Her ne kadar Doğu Avrupa devletleri yeniden tırmanışa geçen Rusya tehdidi karşısında ABD'siz bir güvenliğin yetersiz olacağını savunarak NATO'nun güvenliğini ön plana çıkarsa da Fransa'nın başını çektiği bir grup, 2014 yılındaki Ukrayna Krizi'nin NATO'dan bağımsız bir AB Savunma Gücü'nün kurulması gerekliliğini ortaya çıkardığını belirtmiştir. Nitekim 2015 senesinin Kasım ayında Fransa'ya yapılan terör saldırısı sonucu oluşan yeni güvenlik farkındalığı kapsamında 2016 "AB Küresel Strateji Belgesi,²² AB'nin kriz yönetim yapılarını güçlendirmek ve birliği uygun sivil askeri yeteneklerle donatmak amacıyla hazırlanmış ve aynı zamanda AB'ye komşu ülkelerin de güvenliğinin önemini altını çizen bir belge olmuştur.²³

21 "Warsaw Summit Communiqué", *North Atlantic Treaty Organization*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm, (Erişim Tarihi: 04.11.2021).

22 "Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe, A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy", *EEAS*, https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf, (Erişim Tarihi:13.11.2021).

23 Cobo-Donaire, *a.g.m.*, s. 18.

STRATEJİK ÖZERKLİK TARTIŞMALARI VE STRATEJİK PUSULA

2016 yılında yayınlanan AB Küresel Strateji Belgesi'yle çerçevesi belirlenen hedef düzeyine (Level of Ambition) erişebilmek için nelerin yapılması gerektiğine dair üye ülkelere teklifleri içeren Strateji Belgesi Uygulama Planı²⁴ aracılığıyla AB, sınırları dışındaki çatışma ve krizlere müdahale, ortakların yeteneklerinin geliştirilmesiyle birliğin ve vatandaşlarının korunması konularını stratejik öncelik olarak belirlemiş ve bunu sağlayabilmek için de değişik güvenlik ve savunma inisiyatiflerini yürürlüğe sokarak Avrupa savunma işbirliği alanında önemli gelişme kaydetmiştir.²⁵ Ancak bu gelişmelere rağmen AB'nin hedefleri ve yapabilecekleri arasındaki boşluk kapanmamıştır.

Savunma ve güvenlik alanındaki rolüne ait ortak bir vizyona da sahip olmayan AB'deki özerklik tartışmaları da yine yürürlüğe sokulan bahse konu inisiyatiflerin etkinliğini azaltan bir unsur olmuştur. Bunun yanı sıra AB üyelerinin savunma alanında hangi yeteneklerin geliştirilmesi gerektiğine dair fikir ayrılığı da hedeflenen ile gerçek durum arasındaki boşluğun artmasına neden olmuştur. Tüm bunların sonucunda, AB'nin stratejik özerkliğini işlevsel hale getirmeyi ve AB'yi Küresel Stratejisi'nde belirlenen hedef düzeyine eriştirecek siyasi yönlendirmeyi amaçlayan "Stratejik Pusula'nın" geliştirilmesine karar verilmiştir.

2018 yılında Brüksel'deki NATO zirvesinde dönemin ABD Başkanı Trump'ın müttefiklerin savunma harcamalarını artırmaları yönündeki açıklamaları²⁶ gibi Stratejik Pusula çalışmalarıyla paralel gelişen ve bir

24 "Implementation Plan on Security and Defence", *Consilium*, 14392/16, 14 November 2016, Brussels, <https://www.consilium.europa.eu/media/22460/eugs-implementation-plan-st14392en16.pdf>, (Erişim Tarihi:13.11.2021).

25 Dick Zandee vd., "The EU's Strategic Compass for Security and Defence, Squaring Ambition with Reality", *Clingendael Report*, https://www.clingendael.org/sites/default/files/2021-05/Report_The_EUs_Compass_for_security_and_defence_May_2021.pdf, (Erişim Tarihi:13.11.2021).

26 "Trump Tells NATO Leaders to Increase Defense Spend to 4 percent", *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-nato-summit-trump-spending-idUSKBN1K12BW>, (Erişim Tarihi: 04.11.2021).

AB'NİN STRATEJİK ÖZERKLİK ÇABALARI, STRATEJİK PUSULA VE TÜRKİYE'YE MUHTEMEL YANSIMALARI

bakıma AB'nin endişelerini haklı çıkaran hadiseler de yaşanmıştır. Diğer yandan zirve sonrası Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un ABD'nin NATO'ya danışmadan Suriye'den askerlerini çekmesi sonrası yaptığı "NATO'nun beyin ölümü gerçekleşti" şeklindeki açıklamalar,²⁷ başta Fransa olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinde Avrupa'yı savunmak için artık ABD'ye güvenilemeyeceği ve Avrupa'nın "askeri özerkliğini" kazanması gerektiği fikrini pekiştirmiştir.

ABD'nin müttefiklerinin uyarılarına ve onların görüşlerine önem vermeden Afganistan'dan çekilmeye karar vermesi ve Avrupalıların 31 Ağustos 2021 tarihi olarak belirlenen çekilme takvimini öteleme teklifini kabul etmemesi, müttefikler arasında yeni bir krizin başlangıcına işaret etmiştir. Öyle ki AB Yüksek Temsilcisi Joseph Borrell, krizi AB Savunma Konferansı'nda görüşülecek tarihi bir an olarak nitelemiştir.²⁸

AB, henüz Afganistan krizinin sancılarını atlatamadan 15 Eylül 2021 tarihinde ABD, İngiltere ve Avustralya arasında açıklanan ve AUKUS olarak bilinen işbirliği programı duyurulmuştur. Anlaşma vesilesiyle Avustralya'nın Fransa'yla daha önce yaptığı 50 milyar dolarlık konvansiyonel denizaltı sözleşmesi iptal edilerek ABD ve İngiltere ve Avustralya'ya nükleer denizaltı inşasına yönelik teknoloji paylaşımı konusunda anlaşılmıştır. Başta Fransa olmak üzere Avrupalı devletler ve AB, bu işbirliği konusunda daha önce bilgilendirilmediklerini öne sürerken; Fransa Dışişleri bakanı Jean-Yves Le Drian anlaşmanın feshini, Fransa'nın sırtından bıçaklanması şeklinde tanımlamış, Ekonomi Bakanı Bruno Le Maire ise Avrupalıların kendi savunmasını inşa etmesi gerektiğini belirterek AUKUS'un artık Avrupa'nın ABD'ye güvenemeyeceğini gösterdiğini ifade etmiştir.²⁹ AB Konseyi

27 "Fransa Cumhurbaşkanı Macron: NATO'nun Beyin Ölümü Gerçekleşti", *BBC News Türkçe*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50342428>, (Erişim Tarihi: 04.11.2021).

28 Tim Stickings, "Afghan Crisis a 'Catalyst' for European Defence Autonomy", *The National News*, <https://www.thenationalnews.com/world/europe/2021/09/02/afghan-crisis-is-a-catalyst-for-european-defence-autonomy/>, (Erişim Tarihi: 04.11.2021).

29 Jamie Shea, "The AUKUS Deal: A Moment of truth for Europe and for Security in the Indo-Pacific Region", *Friends of Europe*, <https://www.friendsofeurope.org/insights/the-aukus-deal-a-moment-of-truth-for-europe-and-for-security-in-the-indo-pacific-region/>, (Erişim Tarihi: 03.11.2021).

Başkanı Charles Michel, AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen ve Yüksek Temsilci Josep Borrell, Fransa'ya destek mesajı yayımlamış ve yapılan anlaşmanın AB'nin Avustralya ve ABD'yle ilişkilerini etkileyen bir husus olduğu ifade edilmiştir.³⁰

ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ve bunu takip eden AUKUS projesi, Avrupa'ya üç konuda mesaj vermiştir: İlk olarak, ABD'nin dış politikasına yeni bir yön verdiği ve Asya-Pasifik bölgesini öncelediği somut biçimde ortaya çıkmıştır. İkincisi, Avrupa'nın askeri harekâtlar konusunda ABD yetenek ve kararlarına bağımlı olduğu bir kez daha teyit edilmiştir. Son olarak ise Biden yönetimi, Avrupalı müttefiklerinin görüşlerini dikkate almadan, çekilme kararı öncesi istişare yerine karar sonrası bilgilendirmeyi tercih etmiştir. Dolayısıyla Biden'ın "Amerika geri geldi (The US is back)" söylemi ile eylemi arasındaki uyumsuzluk, ABD'ye olan güveni azaltmıştır. Öyle ki; 21 Ekim 2021 tarihindeki NATO Savunma Bakanları Toplantısı sonrasında bir muhabir tarafından sorulan soruya Stoltenberg, zaman zaman müttefikler arasında ikili anlaşmazlıkların olabileceğini; ancak NATO'nun birlikte çalışarak ittifakı güçlendirmek için birleşmesi gerektiği şeklinde cevap vermiştir.³¹

2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, bir yandan AB-NATO Krizi'ni kısmen yatıştırıp Rusya karşısında birlikte hareket etmelerini sağlarken; diğer taraftan da AB içinde Avrupa'nın güvenliğinin tehdit altında olduğu ve Avrupa'nın güvenliğinin de ancak güçlü bir AB'yle sağlanabileceği fikrini pekiştirmiştir.

30 "Informal EU Foreign Ministers Meeting: Remarks by the High Representative Josep Borrell at the Press Conference", *European Union External Action Service*, <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/104404/informal-eu-foreign-ministers-meeting-remarks-high-representative-josep-borrell-pressen>, (Erişim Tarihi: 03.11.2021).

31 "First Day Sessions of NATO Defense Ministers Meeting Completed", *Morning Express*, <https://morningexpress.in/first-day-sessions-of-nato-defense-ministers-meeting-completed/>, (Erişim Tarihi: 16.11.2021).

AB'NİN STRATEJİK ÖZERKLİK ÇABALARI, STRATEJİK PUSULA VE TÜRKİYE'YE MUHTEMEL YANSIMALARI

21 Mart 2022 tarihinde AB Konseyi tarafından onaylanan Stratejik Pusula yukarıda bahsedilen çerçevede yazılmıştır. Çalışmalarına 2020 yılının Kasım ayında başlanan Stratejik Pusula üç aşamada tamamlanmıştır: Tehdit Analizi, Yapılandırılmış Stratejik Diyalog ve onay sürecine giden Gelişim Süreci.³²

Tehdit analizi adımı kapsamında AB'nin kısa ve orta vadede karşılaşacağı tehditlerin yapısı ve zorluk seviyesi tanımlanarak 2020 yılının Kasım ayında AB üyesi ülkelere sunulmuştur. 2021 senesinde Portekiz'in dönem başkanlığı döneminde konsey, sürecin ikinci safhası olan yapılandırılmış diyalog kapsamında; üye ülkeler arasında stratejik hedefler ve zamanlamayla ilgili gayriresmi tartışmaları başlatmıştır. 2021 yılının Şubat ayı içerisinde AB Savunma Bakanları stratejik diyalogla ilgili toplanmış ve 2021 senesinin ilk yarısında konuyla ilgili çok sayıda çalıştay düzenlendikten sonra, Kasım ayındaki Dışişleri ve Savunma Bakanları Toplantısı'nda doküman taslağı üzerinde görüş alışverişi yapılmıştır. Nihayetinde 21 Mart 2022 tarihinde pusula, AB Konseyi tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir.³³

Her ne kadar hazırlıkları daha önceki dönemde başlamış olsa da Stratejik Pusula'nın son hali, Rusya'nın Ukrayna'yı işgaline başladığı süreçte yazılmıştır. Nitekim metnin tüm bölümünde de bu konu hakimdir ve Ukrayna Krizi, II. Dünya Savaşından bu yana ilk defa Avrupa'da büyük bir savaşın yaşandığı şeklinde ifade edilerek Avrupa için bir güvenlik sorunu şeklinde vurgulanmıştır.

Eylem (Act), Güvenlik (Secure), Yatırım (Invest) ve Ortaklık (Partner) olarak dört ana bölümde yazılan metnin en dikkat çekici tarafı NATO'yla ilişkilerde sürekli olarak AB'nin savunma alanında NATO'ya alternatif

32 "Where Will the EU's Strategic Compass Point?", *European Parliament*, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698057/EPRS_BRI\(2021\)698057_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698057/EPRS_BRI(2021)698057_EN.pdf), (Erişim Tarihi: 03.11.2021).

33 Stratejik Pusula Dokümanı için bkz. *A Strategic Compass for Security and Defence*, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf, (Erişim Tarihi: 23.04.2022).

olarak değil; tamamlayıcı şeklinde görüldüğü vurgusunun yapılmasıdır. Her ne kadar Avrupa'nın çıkarlarını ilgilendiren; ancak NATO'nun eyleme geçmeyeceği durumlarda AB Ordusu'nun görev yapacağı ifade edilmişse de metnin tamamı ve alınan kararlar incelendiğinde, AB'nin açık bir şekilde üstelik Rusya tehdidinin arttığı bir dönemde NATO'yla yollarını ayırma konusunda önemli bir aşama kaydettiği görülmektedir.

Dokümanın giriş bölümünde “devletler arası bağımlılığının gittikçe daha ihtilafli ve yumuşak güç silahı haline geldiği” ifade edilerek başta doğalgaz olmak üzere Rusya'ya bağımlılığın tehlikesine işaret edilmiştir. Yeni güvenlik ortamının AB'nin yeteneklerini geliştirme konusunda çok büyük bir atılım yapmaya zorladığı belirtilerek durumun ciddiyeti ve aciliyeti ortaya konulmuştur.

“Eylem”, “Güvenlik”, “Yatırım” ve “Ortaklık” başlıklarından oluşan dört bacaklı bir çerçevede somut planların ifade edildiği doküman vesilesiyle AB, 2030 yılına kadar güvenliğini artırmayı hedeflediğini ifade etmektedir.

Eylem başlığı altında AB'nin Kriz Yönetimi görevlerine yönelik rolünün ve etkinliğinin artırılmasına ilişkin alınacak tedbirler belirtilmiştir. AB'nin meydana gelen bir krize mümkünse ortak devletlerle; gerekli olduğunda ise tek başına çok hızlı ve kuvvetli bir şekilde müdahalesini öngören bu bölümde en dikkat çeken konuların başında, karar verme sürecinde birlik üyesi bir grup istekli ve yeterli imkân/kabiliyete sahip ülkenin, Konseyin gözetimi altında bir görev veya harekatı planlayıp icra etmesine olanak sağlayacak yasal düzenlemeden bahsedilmesidir. Diğer önemli bir konu ise AB'nin hızlı bir şekilde müdahale edebilmesi için 2025 yılına kadar kara, deniz ve hava kuvvetlerinden oluşan 5.000 kişilik bir askeri birlik teşkil edilmesi ve 2023 yılından itibaren bu birliğin kullanımına ilişkin tatbikatlara başlanmasının öngörülmesidir.

AB'NİN STRATEJİK ÖZERKLİK ÇABALARI, STRATEJİK PUSULA VE TÜRKİYE'YE MUHTEMEL YANSIMALARI

Diğer yandan AB'nin en güçlü olduğu konuların başında gelen sivil yetenekler çerçevesinde, 200 sivil AGSP uzmanının 30 gün içerisinde tam teşekküllü olarak göreve gönderilecek şekilde hazırlanması ve bu çerçevede özellikle insan hakları ve cinsiyet danışmanlarının yetiştirilmesi öngörülmüştür.

AB, Stratejik Pusula sürecini stratejik tehdit analiziyle başlatmıştır. 2022 yılı sonunda tehdit analizinin yeniden yapılması ve her üç yılda bir revize edilmesi öngörülmektedir. İstihbarat faaliyetlerinin tek elden koordinesi için 2025 yılına kadar "Tek İstihbarat Analiz Yeteneği'nin geliştirilmesi ve AB Uydu Merkezi'nin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

2014 yılındaki Ukrayna Krizi'nden bu yana hibrit tehditler, AB için öncelikli tehdit olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede pusulada, 2022 senesine kadar hibrit tehditlerle mücadele çerçevesinde AB hibrit yeteneklerinin geliştirilmesi ve yine hibrit tehditlerle mücadeleyle bağlantılı olarak siber güvenlik konusunda ortak temel, prosedür ve standartların belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Bunun yanı sıra siber güvenlik yeteneklerinin ve AB Siber Savunma Politikası'nın geliştirilmesi de dokümanda ön plana çıkan hususlardandır. Diğer yandan Stratejik Alanlar (Domain) olarak belirlenen uzay, deniz ve hava sahalarında verilecek mücadelelerde etkinliği artırması için alınması gerekli tedbirler dile getirilirken; Hint-Pasifik Stratejisi'ne atıfta bulunularak bölgede deniz kuvvetlerinin varlığının artırılmasına ve bölge ülkeleriyle güvenlik alanında işbirliğinin geliştirilmesine dikkat çekilerek AB için Baltık Denizi, Karadeniz, Akdeniz ve Kuzey Denizi'nin deniz güvenliğinin önemine vurgu yapılmaktadır.

Stratejik Pusula dokümanının üçüncü ayağı olan yatırım bölümünde ise stratejik yeteneklerdeki eksikliklerin giderilmesiyle teknoloji ve endüstri alanlarındaki bağımlılığın azaltılması için savunma sanayisine ilişkin teknolojiye yatırım yapılacağı ifade edilmektedir. Stratejik yetenek

eksiklikleri ve teknolojiye bağımlılık kavramlarıyla AB'nin ABD'den ve dolayısıyla NATO'dan ayrı ve bağımsız olma isteği çok açık bir şekilde göze çarpmaktadır.

Ayrıca bu bölümde yeni nesil teknolojilere yatırım yapılmasının hedeflendiği ifade edilmiştir. Yeni nesil teknolojiler olarak ise yüksek kaliteli deniz platformları, geleceğin muharebe hava sistemleri, uzaya bağlı teknolojiler ve yeni nesil muharebe tankları örnek verilmektedir.

"Ortaklık" başlıklı son bölümde ise başta Birleşmiş Milletler (BM) ve NATO olmak üzere ASEAN ve Afrika Birliği gibi uluslararası örgütler ile AB'nin aynı değerleri paylaştığı ABD, Norveç, Kanada, İngiltere ve Japonya başta olmak üzere diğer devletlerle ilişkilerin geliştirilerek AB'nin güvenliğinin artırılmasının hedeflendiği ifade edilmektedir.

Sonuç olarak Stratejik Pusula Dokümanı, AB'nin çok uzun zamandır hayal ettiği stratejik özerlik konusundaki mihenk taşlarından olacaktır. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, Avrupa'nın güvenlik anlayışını değiştirmiş; ancak stratejik özerklik düşüncesini ortadan kaldırmamıştır. Söz konusu belge vesilesiyle AB, hızlı ve kararlı bir şekilde ABD ve NATO'dan bağımsız bir yapıya dönüşme noktasındaki hedeflerini ortaya koymuştur.

STRATEJİK PUSULA VE TÜRKİYE

2005 yılında başlayan ve oldukça yavaş bir şekilde işleyen müzakere sürecinde³⁴ son dönemde Türkiye ile AB arasındaki ilişkileri neredeyse durma noktasına gelmiş ve AB üyelik süreci, Türkiye'nin gündeminde oldukça aşağılarda yer almaya başlamıştır. Yakın zamanda Türkiye'nin Rusya'yla yaptığı işbirliğine NATO çerçevesinde karşı çıkan Avrupalı

34 Mehmet Seyfettin Erol, "AB ve Türkiye'nin Avrasya Politikası", *Demokrasi Platformu Dergisi*, 1(4), 2005, s. 173.

AB'NİN STRATEJİK ÖZERKLİK ÇABALARI, STRATEJİK PUSULA VE TÜRKİYE'YE MUHTEMEL YANSIMALARI

müttefikler ile Türkiye'nin Suriye ve Doğu Akdeniz politikalarında farklı cephelerde yer alan AB devletleriyle yaşanan gerginlik, Türkiye-AB ilişkilerine de yansımaya başlamıştır.

Doğu Akdeniz hidrokarbon rezervleri üzerinden başlatılan jeopolitik oyunda Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) peşine takılan³⁵ AB'nin Türkiye'nin dışarıda bırakılması esasına dayanan stratejisinde AB ülkelerinin savunma alanında daha sıkı işbirliği ve koordinasyonu hedefleyen bir mekanizma olan "Yapılandırılmış Daimi İşbirliği Anlaşması'nı" (PESCO) devreye sokma çabaları, çoğu konuda fikir birliği sağlayamayan birliğin, bir arada olduğunu göstermek üzere bir araç halini almıştır.³⁶ Dolayısıyla Türkiye'nin üzerine NATO gücüyle gidemeyen Yunanistan ve GKRY, PESCO üzerinden sonuç almayı hedeflerken; bu konuda en sıkı destekçisi kendisine büyük miktarda silah satışı yapan ve birlikte ortak savunma anlaşması imzaladığı Fransa olmuştur.

Doğu Akdeniz'de yaşanan gerginlikte başta Fransa olmak üzere birçok AB üyesi, Yunanistan ve GKRY'nin tezlerini açık bir şekilde desteklemektedir. Geçmişte daha ılımlı bir süreç işleten AB'de açık bir şekilde Türkiye karşıtı politikalar desteklenmeye başlamıştır. Öyle ki; son dönemde Türkiye'yi "öngörülemez bir müttefik" şeklinde tanımlayan AB'nin³⁷ Stratejik Pusula dokümanında Türkiye'yle ilişkilerin geliştirilmesinde Doğu Akdeniz'de tansiyonu düşürmesi gerektiği şartını koyması sürpriz olmamıştır. Nitekim Dışişleri Bakanlığı tarafından söz konusu belgede AB ülkelerinin egemenlik haklarına dönük "provokatif" ve "tek taraflı" eylemler için zımni olarak

35 Sina Kısacık-Fahri Erenel, "Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında, Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması", *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 2(1), 2019, s. 64.

36 Kısacık-Erenel a.g.m, s. 65.

37 Marc Pierini, "The High Cost of An Unpredictable Turkey", *European Business Review*, <https://www.europeanbusinessreview.eu/page.asp?pid=5469>, (Erişim Tarihi: 11.10.2021).

hedef gösterilen Türkiye'nin düzensiz göçü bir araç olarak kullanmakla suçlandığı ifadelerle çok sert bir tepki gösterilmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada şu ifadeler yer almıştır:³⁸

“Belgenin özellikle ülkemize atıfta bulunulan Doğu Akdeniz bölümünün, Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin bu denizdeki haklarını yok sayan ve maksimalist deniz yetki alanı iddiaları bulunan iki AB üyesi tarafından AB'ye dikte ettirildiği, bu haliyle uluslararası hukuka, teamüle ve hatta AB'nin kendi müktesebatına aykırı ve gerçeklikten kopuk olduğu görülmektedir. Bu anlayışla doğru yönü göstermekten şaşarak “pusula” olmaktan çıkan belgeyi “stratejik” olarak görebilmek de güçtür. Bu belgenin AB'yi Doğu Akdeniz'de, çözümlerin değil, sorunların parçası yapacağı ve doğru stratejilere taşımayacağı aşikardır. Son günlerde yaşanan gelişmeler gözönüne alındığında, belgenin gerçekleri ve doğruları bu şekilde ıskalamış olması ve tam üyelik adayı olan bir NATO Müttefikini bu denli sığ bir bakışla ele alması AB için bir vizyonsuzluk ve talihsizliktir.”

Bölgedeki kriz karşısında birliğin takındığı tavır, AB'nin vizyon eksikliğini açıkça ortaya koymakta ve AB'nin AGSP kapsamında Türkiye'ye yer ayırmadığını açıkça göstermektedir. Bir anlamda AB hem ABD hem NATO hem de Türkiye'yle yollarını ayırmaktadır. Zira Rus doğalgazına alternatif arayışların hızlandığı ve East-Med Projesi'ne ABD desteğini çektiği bir dönemde AB'nin takındığı Türkiye karşıtı tavır, bunu teyit etmektedir.

SONUÇ

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana AB'nin stratejik özerklik geliştirme ve özellikle de savunma ve güvenlik konularında NATO dışında ve ABD'nin yeteneklerine bağlı kalmadan harekât yürütebilme çalışmaları,

38 “No: 98, 22 Mart 2022, AB Tarafından Onaylanan “Stratejik Pusula” Başlıklı Belge Hk.”, T. C. Dışişleri Bakanlığı, https://www.mfa.gov.tr/no_-98_-ab-tarafindan-onaylanan-stratejik-pusula-baslikli-belge-hk.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 22.03.2022).

AB'NİN STRATEJİK ÖZERKLİK ÇABALARI, STRATEJİK PUSULA VE TÜRKİYE'YE MUHTEMEL YANSIMALARI

yavaş ama istikrarlı bir şekilde devam etmektedir. AB içindeki politik hedefler konusundaki uyumsuzluk, derin fikir ayrılıkları, ABD'nin NATO'yu ön plana çıkaran girişimleri, İngiltere başta olmak üzere bazı devletlerin NATO'dan yana tavır alması, Avrupalı devletlerin savunma bütçesine yeterince kaynak ayırmak istememesi, zaman içerisinde değişen tehdit durumları ve siyasi konjonktür gibi temel hususlar, bu konudaki adımları yavaşlatmışsa da AB, ortaya koyduğu temel hedeften vazgeçmemiştir.

Son dönemde yaşanan olaylar ve ABD'nin Avrupalı müttefiklerini karşısına alan hamleleri, AB içerisindeki stratejik özerklik fikrini daha da perçinlemiş ve bu konuda çekimser; hatta muhalif olan ülkelerin bile fikrinin değişmesine yol açmıştır. Önderlik ettiği koalisyona Avrupalı devletleri dahil edip peşinde Afganistan ve Suriye'ye sürükleyen ABD'nin her iki hareket alanından da askerlerini müttefiklerinin fikrini gözetmeksizin çekmesi, Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna'yla yaşadığı krizlerde ABD'nin Avrupa'nın enerji açısından Rusya'ya olan bağımlılığını gözetmeyen sert politikalarının Avrupa devletleri arasında yarattığı rahatsızlık ve nihayetinde AUKUS olayı, AB içerisinde ABD'yle yolların yumuşak bir şekilde ayrılması gerektiği fikrini güçlendirmiştir. Nitekim İngiltere'nin AB'den ayrılması da bu konuda büyük bir ivme kazanılmasını sağlamıştır.

Rusya'nın Ukrayna'yı işgal ettiği, Finlandiya ve İsveç'in NATO üyeliklerinin tartışıldığı, başta Polonya ve Baltık ülkelerinin muhtemel bir Rus işgalinden somut bir şekilde çekilmeye başladıkları, Rusya'nın nükleer silah alarm seviyesini yükselttiği ve hangi şartlarda nükleer silahları kullanacağını sık sık dile getirmeye başladığı bir dönemde AB, stratejik özerklik talebini tekrar gündeme getiren ve konuya yönelik somut plan ve projelerini içeren Stratejik Pusula dokümanını onaylamıştır.

Doküman, özellikle 2014 yılındaki Rusya-Ukrayna Krizi'nden sonra NATO tarafından ortaya konan Hazırlık Eylem Planı ve bu çerçevede şekillenen NATO'nun yapısıyla birçok anlamda benzerlik göstermektedir.

Yani AB, aslında bir anlamda bu plan çerçevesinde yeniden teşkil edilen NATO'yu esas ve örnek almış; hatta bir anlamda kopyalamıştır. Dokümanda, AB ülkelerindeki görüş ayrılığını yansıtacak şekilde NATO'yla ilişkiler muallak bir şekilde ortaya konulmuştur. Her fırsatta öngörülen yapının NATO'ya alternatif değil; NATO'yu tamamlayıcı nitelikte olduğu vurgusu yapılmış olsa da dokümanın geneli ve somut hedefler göz önüne alındığında, AB'nin ABD/NATO'dan bağımsız bir şekilde sözde değil; özde bir stratejik özerklik peşinde olduğu açıkça görülmektedir.

Rusya-Ukrayna Krizi'yle NATO'nun ve ABD'nin güvencesinin Avrupa için hayati öneme sahip olduğu bir kere daha ortaya çıkmış olmasına rağmen alınan bu karar, AB'nin kararlılığını teyit etmiştir. Ancak Rusya'nın Avrupa'yı açıkça tehdit ettiği, nükleer ve stratejik silahlanma konusundaki sözleşmelerin teker teker hukuki geçerliliğini yitirdiği, Soğuk Savaş döneminden daha hızlı ve çok daha tehlikeli bir şekilde balistik ve özellikle de hipersonik seyir füzelerine yönelik çalışmaların arttığı, ABD ve Rusya füze savunma sistemlerinde büyük gelişmelerin yaşandığı, Çin'in silahlanma yarışında etkili bir güç olmaya başladığı ve ABD-Rusya-Çin üçgeninde savaş çanlarının çaldığı bir ortamda askeri anlamda oldukça zayıf ve siyasi dayanışma konusunda henüz olgunluğunu tamamlayamamış olan AB'nin NATO emsali bir güç oluşturması kolay değildir.

AB içerisindeki devletler arasındaki görüş ayrılıkları da stratejik özerklik çalışmasını engelleyecektir. Nitekim Finlandiya ve İsveç'in NATO'ya başvurma niyetleri, Avrupa'nın güvenliğinde NATO'nun ön plana çıktığının göstergesidir.

Diğer yandan ABD/NATO'yla olduğu kadar Türkiye'yle de köprüleri atan ve Avrupa'nın savunmasında Türkiye'ye yer vermeyen bu doküman, Türkiye'nin çok yönlü dış politikadaki öngörüsünün ne kadar haklı olduğunu bir kere daha ortaya koymuştur. AB tarafından dışlanan; hatta

AB'NİN STRATEJİK ÖZERKLİK ÇABALARI, STRATEJİK PUSULA VE TÜRKİYE'YE MUHTEMEL YANSIMALARI

neredeysse bir rakip olarak tanımlanan Türkiye'nin güvenlik şemsiyesinin temeli NATO olsa da AB'yle ilişkilerin kopması, Türkiye-Rusya işbirliğini daha da gelişmesine kapı aralayabilir.

KAYNAKÇA

"Fransa Cumhurbaşkanı Macron: NATO'nun Beyin Ölümü Gerçekleşti", *BBC News Türkçe*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50342428>, (Erişim Tarihi: 04.11.2021).

"Headline Goal 2010", Annex 1, EU Security and Defence, Core Documents 2004, Volume V, Chaillot Papers No 75, *EU DSS*, Paris 2005, s. 112-113

"Implementation Plan on Security and Defence", 14392/16, *Consilium*, 14 November 2016, Brussels, <https://www.consilium.europa.eu/media/22460/eugs-implementation-plan-st14392en16.pdf>, (Erişim Tarihi:13.11.2021)

"No: 98, 22 Mart 2022, AB Tarafından Onaylanan "Stratejik Pusula" Başlıklı Belge Hk.", *T. C. Dışişleri Başkanlığı*, https://www.mfa.gov.tr/no_-98_-ab-terafindan-onaylanan-stratejik-pusulabaslikli-belge-hk.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 22.03.2022).

"Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe, A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy", *EEAS*, 2016, https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf, (Erişim Tarihi:13.11.2021)

"Trump Tells NATO Leaders to Increase Defense Spend to 4 Percent", *Reuters*, 18 July 2021.

"Wales Summit Declaration", *North Atlantic Treaty Organization*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm, (Erişim Tarihi: 04.11.2021).

"Warsaw Summit Communiqué", *North Atlantic Treaty Organization*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm, (Erişim Tarihi: 04.11.2021).

AB'NİN STRATEJİK ÖZERKLİK ÇABALARI, STRATEJİK PUSULA VE TÜRKİYE'YE MUHTEMEL YANSIMALARI

"Where Will the EU's Strategic Compass Point?", *European Parliament*, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698057/EPRS_BRI\(2021\)698057_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698057/EPRS_BRI(2021)698057_EN.pdf), (Erişim Tarihi:04.11.2021)

BÜYÜKBAŞ, Hakkı, "Avrupa Güvenlik Strateji Belgesi ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61(1), 2006, s. 37-66.

CHRISTIANSEN, Thomas vd., "Understanding and Assessing the Maastricht Treaty", *European Integration*, 34(7), 2012, s. 685-698.

COBO, Fuente Ignacio-Veronica Dominguez Donaire, "Present and Future of the Common Security&Defence Policy", *Spanish National Defence Advanced Studies Centre/Instituto Español de Estudios Estratégicos*, Work Document 01/2018-T.

EFE, Haydar, "AB'nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası" Oluşturma Çabaları", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 2007, s. 1-31.

EMMOT Robin, "Factbox: "Strategic Compass': EU Sets Dates for New Military Force", *Reuters*, <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/strategic-compass-eu-sets-dates-new-military-force-2021-11-16/>, (Erişim Tarihi: 17.11.2021).

EROL, Mehmet Seyfettin, "AB ve Türkiye'nin Avrasya Politikası", *Demokrasi Platformu Dergisi*, 1(4), 2005, s. 173-203.

EROL, Mehmet Seyfettin-Şafak Oğuz, "Karma Savaş Teorisi ve Rusya-Ukrayna Savaşı", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18(2), 2018, s. 399-415.

FIOTT, Daniel, "Strategic Autonomy: Towards 'European Sovereignty' in Defence?", *European Union Institute for Security Studies*, 2018.

BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

KALKAN Erol-Elifnur Kılıç, "Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasında Yumuşak Güç Krizi: Ukrayna Örneği", *İMGELEM*, 3(5), 2019, s. 193-206.

KISACIK Sina-Fahri Erenel, "Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında, Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması", *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 2(1), 2019, s. 51-76

MADAK, Özlem, "2011 Libya Krizi ve Avrupa Birliği'nin Askeri Müdahale Girişimi", *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2019.

MADAK, Özlem-Ebru Gençalp, "2011 Libya Krizi ve Avrupa Birliği'nin Askeri Müdahale Girişimi", *Journal of Yasar University*, Special Issue on 3rd International EUREFE Congress, 2020, s. 1-20.

ÖZDAL, Barış, "Lizbon Reform Andlaşması'nın Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'na İlişkin Düzenlemelerinin Analizi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 4(8), 2008, s. 125-161.

PAGANI, Fabrizio, "A New Gear in the CFSP Machinery: Integration of the Petersberg Tasks in the Treaty on European Union", *European Journal of International Law*, 9, 1998, s. 737-749.

PIERINI, Marc, "The High Cost of An Unpredictable Turkey", *European Business Review*, <https://www.europeanbusinessreview.eu/page.asp?pid=5469>, (Erişim Tarihi: 11.10.2021)

SHEA, Jamie, "The AUKUS Deal: A Moment of Truth for Europe and for Security in the Indo-Pacific Region", *Friends of Europe*, <https://www.friendsofeurope.org/insights/the-aukus-deal-a-moment-oftruth-for-europe-and-for-security-in-the-indo-pacific-region/>, (Erişim Tarihi: 03.11.2021).

STICKINGS, Tim "Afghan Crisis a 'Catalyst' for European Defence Autonomy", *The National News*, 02 September 2021.

AB'NİN STRATEJİK ÖZERKLİK ÇABALARI, STRATEJİK PUSULA VE TÜRKİYE'YE MUHTEMEL YANSIMALARI

WAL Jessica ter vd., "Europe's Role in the World: The Invasion of Iraq and the Outbreak of the Second Gulf War", Ruth Wodak-Michał Krzyżanowski, der., *The European Public Sphere and the Media*, Palgrave and Macmillan, London 2009, s. 198-218.

ZANDEE, Dick vd., "The EU's Strategic Compass for security and Defence: Squaring Ambition with Reality", *Clingendael Report*, https://www.clingendael.org/sites/default/files/2021-5/Report_The_EUs_Compact_for_security_and_defence_May_2021.pdf, (Erişim Tarihi:13.11.2021).

STRUCTURED ABSTRACT

The Cold War experienced an important problem of trust in NATO between European members and the US. Europeans had always been suspicious for the reality of the commitment of the US in case of a real aggression against European territory by the Soviet Union, especially after an attack with nuclear weapons. The shift of nuclear weapons policy from “massive response strategy” to the “flexible response strategy” proved the validity of Europeans concern and fear. They, however, preferred to stay in the shadow of US’ security umbrella under NATO because of their lack of the political, economic and military capacity to counter a possible Soviet attack. France led by Charles de Gaulle dared to withdraw from NATO’s military structure after acquiring nuclear weapons capabilities. Most of the European states, however, has only dreamed for capability of an autonomous policy without US hegemony.

The post-Cold War era and the dissolution of the Soviet Union provided an important opportunity for the EU, that became an important economic and political Union after the 1993 Maastricht Treaty, for an autonomous policy making capability supported by a sole European military. Both Maastricht Treaty and subsequent document laid the basis for the realization of this policy.

The ineffectiveness of European states both militarily and politically to prevent conflicts in Bosnia Herzegovina in between 1992 and 1995, and in Kosovo in 1999, however, highlighted the importance and the power of the US’ political and military leadership for Europeans as well as underlined the importance of capabilities of the Alliance. It also tempted European states to accelerate their efforts for their long term although EU’s largest

AB'NİN STRATEJİK ÖZERKLİK ÇABALARI, STRATEJİK PUSULA VE TÜRKİYE'YE MUHTEMEL YANSIMALARI

enlargement in 2004 urged them to focus on deepening issues of the Union while war on terror has become an urgent and imminent threat for international community after September 11 attacks.

There have been massive and crucial steps in political and military issues in cooperation with NATO in the first decade of 2000's. Lisbon Treaty in 2009 especially outlined the basis of an autonomous EU political decision making process and EU's own Armed Forces. Russian – Ukrainian crisis in 2014, however, has changed the new security paradigm in Europe and underlined again the cruciality of NATO with US' capabilities against Russian threat. Eastern European members of the EU, especially, called for the continue of NATO's security umbrella against Russian threat opposing EU's autonomy.

Recent developments in international politics, such as US withdrawal from Syria and Afghanistan without regarding European allies' warnings, and the declaration of AUKUS project that excluded EU in the Asia Pacific cooperation triggered again the EU's decisiveness for political and military autonomy. US's President Biden's activities inconsistent with his expressions about the close cooperation and coordination with European NATO allies proved again unpredictability of the US politics. Europeans, for the first time, has showed a massive solidarity in the reaction against the US hegemony in Europe's security. United Kingdom's exit from the EU also facilitated finding a common ground among Europeans because it has been regarded as the closest and special Ally as well as strongest supporter of NATO that staunchly opposes EU autonomy.

The EU finalized and endorsed Strategic Compass on April 22, 2022. The document that was finalized during the invasion of Ukraine by Russia underlines that EU is still devoted to the strategic autonomy despite increasing Russian threat against European security. The document states that "a stronger and more capable EU in the field of security and defence will contribute positively to global and transatlantic security and

is complementary to NATO”, thus hinting that it is a completely different structure than the Alliance. On the other hand, the document points out the decoupling of the EU from the US and the Alliance in the context of security and defense issues.

The document also excluded Turkey from EU autonomous structure and criticizes Turkey’s posture in the eastern Mediterranean under the pressure of Greece. That approach would break the relations between Turkey and the EU that has been fragile for a long time. Considering recent crisis between Turkey and the US, such a scenario would also result in more intensive cooperation between Turkey and Russia.